

В. Г. ЧЕКІТА

Віоланта Геннадіївна Чекіта, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ПРОЦЕДУРА НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ КОНСУЛОМ
АЛІМЕНТНИХ ДОГОВОРІВ**

Міжнародна Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікована Верховною Радою України 27 вересня 1991 р., визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Забезпечення цього права покладається пріоритетно на батьків чи інших осіб, які виховують дитину. Сімейний кодекс України (далі – СК України) закріплює обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття (ст. 180), а в деяких випадках – і повнолітніх дітей (ст.ст. 198, 190)¹.

Останнім часом проблема невиконання одним із батьків або обома батьками обов'язку з утримання своїх дітей стоїть дуже гостро. Таким чином, на сучасному етапі є актуальним дослідження проблем, пов'язаних з виконанням аліментних зобов'язань, вдосконаленням правового регулювання відносин, що виникають при сплаті батьками аліментів на утримання неповнолітніх дітей. Але, як показує практика, все більшої ваги набирає така функція консулів, як вчинення нотаріальних дій. Це пов'язано насамперед із розширенням взаєморозуміння між державами та їх прагненням надати своїм громадянам більше можливостей для реалізації прав та захисту своїх інтересів на державному рівні. Статус, завдання та функції консульської установи України за кордоном визначаються Законом України «Про дипломатичну службу» та Консульським статутом, який затверджено Указом Президента України.

Сьогодні, коли значна частина українців перебуває за кордоном, виникла необхідність узгодження норм матеріального права, зокрема міжнародного приватного, із процесуальними нормами, які регламентують процедуру вчинення консулом нотаріальних дій. Тому дослідження потребують норми матеріального права, норми законодавства про нотаріат, які регламентують процедуру нотаріального посвідчення аліментного договору як у нотаріальну, так і консульському порядку.

Питання правової регламентації аліментних зобов'язань розроблялися в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, більшість із яких присвячені досліджуванню зобов'язання в цілому. Питання аліментних відносин розглянуто в роботах М. Антокольської, Л. Афанасьєвої, О. Дзери, І. Жилінкової, О. Косової, В. Кройтор, З. Ромовської, Л. Сапейко, С. Фурси, С. Чашкової, Є. Чефранової, Ю. Червоного та інших. Питання добровільного виконання аліментних зобов'язань з оформленням відповідного договору досліджено в роботах Г. Ахмач, Н. Дячкової, М. Ждан, І. Кузнецова, О. Усачової.

Наукові підходи щодо процедури нотаріального посвідчення аліментного договору одержали належне обґрунтування в рамках теорії нотаріального процесу у працях таких відомих українських учених, як Т. Андрущенко, В. Баранкової, М. Бондарєвої, О. Дерій, О. Кармази, Я. Панталієнко, Є. Фурси, С. Фурси та інших.

Щодо консулів, то процедурні питання нотаріального посвідчення аліментного договору фактично не досліджувалися вченими, тому нині відсутні комплексні спеціальні наукові дослідження, які б базувалися безпосередньо на аналізі консульської практики із вчинення нотаріальної дії з посвідчення аліментного договору та стосувалися процедури даного провадження, яка потребує вдосконалення.

Метою цієї статті є дослідження особливостей здійснення нотаріального посвідчення консулом одного з видів аліментних договорів – договору між батьками про сплату аліментів на дитину.

Законодавством України передбачена можливість врегулювання аліментних зобов'язань між батьками без втручання суду шляхом укладання договору про сплату аліментів на дитину. Згідно зі ст. 189 СК України батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені законодавством. Укладення цього правочину є правом, а не обов'язком батьків. Договір про сплату аліментів на дитину може бути укладений між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо вони зареєстровані як батьки дитини; між батьками, які перебувають у шлюбі, після розірвання шлюбу.

Відповідно до ст. 181 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю сторін. Законодавець має на увазі, що батьки дитини мають право скласти договір про сплату аліментів на дитину, в якому буде визначено розмір та строки їх виплати².

За своєю правовою природою даний договір належить до сімейно-правових договорів, оскільки внаслідок його укладення і виконання настають правові наслідки, передбачені нормами сімейного законодавства, а саме надання батьками утримання дитині³.

Аліментний договір спрямований передусім на добровільне виконання аліментного зобов'язання одним із батьків, а також надає можливість батькам самостійно вирішити питання надання аліментів без втручання суду.

Законодавство України не закріплює чітких вимог щодо укладення такого договору, лише вказується, що він укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню. Тому при його укладанні мають бути дотримані загальні вимоги, що встановлені ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), а саме: зміст правочину не може суперечити законодавству; особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності; волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; правочин має вчинятися у формі, встановленій законом; правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним; правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей⁴.

Виходячи зі змісту ст. 189 СК України, сторонами договору про сплату аліментів виступають батьки дитини. Вони мають право скласти такий договір як у період їх перебування у шлюбі, так і після його розірвання. Даний договір може бути укладений також між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо ці особи зареєстровані як батьки дитини.

Як встановлено вище, договір про сплату аліментів на дитину укладається у письмовій формі і має бути нотаріально посвідчений. Нотаріальне посвідчення даного договору необхідне, оскільки цей договір є довготривалим і стосується надзвичайно важливих інтересів сторін, насамперед малолітніх та неповнолітніх дітей. Таке посвідчення може здійснюватись як державним, так і приватним нотаріусом у встановленому законом порядку⁵.

За умови належного нотаріального посвідчення договору, у випадку невиконання батьком (матір'ю) свого обов'язку за договором, аліменти з нього можуть стягуватись на підставі виконавчого напису нотаріуса. Натомість недотримання нотаріальної форми тягне за собою визнання такого договору недійсним.

У контексті даного дослідження насамперед нас цікавить питання процедури нотаріального посвідчення консулом аліментних договорів. Необхідно зауважити, що під процедурою вчинення нотаріальних проваджень (нотаріальною процедурою) визначають встановлений законодавством порядок (механізм, послідовність) здійснення нотаріальних дій уповноваженими від імені держави суб'єктами, а також комплексний правовий інститут як сукупність визначених законом норм, якими регламентується послідовність та можливі варіанти поведінки суб'єктів у нотаріальних правовідносинах, загальні й конкретні умови вчинення нотаріальних дій (проваджень), а також права та обов'язки суб'єктів нотаріального процесу при вчиненні тих чи інших дій⁶. Тож у сукупності зазначених характеристик розглянемо процедуру нотаріального посвідчення консулом аліментного договору.

Нотаріальна процедура складається із загального порядку і спеціальних правил вчинення нотаріальних проваджень, до яких можна віднести як загальні правила вчинення нотаріальних дій (проваджень), так і особливі (специфічні) правила посвідчення окремих видів договорів⁷. Такий підхід зумовив логіку вивчення загальних процедурних аспектів нотаріального посвідчення консулом аліментного договору.

Згідно з теорією нотаріального процесу нотаріальне провадження – це сукупність окремих процесуальних дій, які вчинюються нотаріусом або іншою уповноваженою на вчинення нотаріальних дій особою у визначеній законом послідовності на кожній стадії (етапі) нотаріального процесу. При цьому нотаріальна дія – це окрема дія нотаріуса або іншої повноваженої особи, яка визначається окремим змістом і є складовою провадження або процесу оформлення провадження⁸.

Як доречно зазначають С. Я. Фурса та Є. І. Фурса, нотаріальний процес проходить такі стадії: 1) відкриття нотаріального провадження; 2) підготовка до вчинення нотаріального провадження; 3) безпосереднє вчинення нотаріальної дії, яке закінчується посвідченням нотаріального акта та його видачею⁹. Водночас зазначені автори відкриття нотаріального провадження пов'язують із виникненням нотаріальних правовідносин, що ґрунтується на правовій прийнятності звернення особи до нотаріуса про вчинення певної нотаріальної дії, насамперед за умов відсутності підстав для відмови у відкритті нотаріального провадження. Схиляємося до думки, що більш слушною є позиція зазначених учених, згідно з якою вони визначають такі стадії нотаріального процесу: 1) перша стадія – виникнення нотаріальних правовідносин, порушення нотаріального провадження, підготовка до вчинення нотаріального провадження і одночасно розгляд заяви по суті; 2) друга стадія – безпосереднє вчинення дій щодо посвідчення договорів та видачі нотаріально посвідчених актів громадянам¹⁰.

Слушність аргументації такого підходу пояснюється тим, що стадія відкриття по суті розпочинається з моменту звернення особи до нотаріуса (консула) та охоплює процесуальні (підготовчі) дії нотаріуса (консула), що дають йому можливість здійснити правову оцінку відповідних обставин справи та сформулювати професійну позицію щодо перспектив і можливості безпосереднього вчинення нотаріальної дії (посвідчення договору).

З урахуванням наведеного вище процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів, зокрема, договору між батьками про сплату аліментів на дитину, являє собою нормативно встановлену систему правил послідовного та комплексного вчинення нотаріусом (консулом) процесуальних дій в одному нотаріальному провадженні, яка спрямована на встановлення безспірності факту досягнення домовленості між сторонами щодо розміру аліментного обов'язку, строків та обсягу його виконання, з урахуванням імперативних

положень законодавства щодо забезпечення мінімального прожиткового мінімуму та надання аліментному договору юридичної вірогідності.

Відкриття нотаріального провадження як факт виникнення нотаріальних правовідносин пов'язують із моментом звернення суб'єктів (батьків), які мають наміри укласти договір про сплату аліментів на дитину. Цей момент може мати принципове значення для визначення матеріальних та процесуальних строків¹¹. Як зазначає С. Я. Фурса, саме з цього моменту нотаріус фактично розпочинає нотаріальні дії, що мають бути оплачені, і з цього моменту слід враховувати час, який був витрачений ним на вчинення нотаріального провадження. Таке звернення може мати вплив на перебіг як матеріальних, так і процесуальних строків¹². Таким чином, відкриття нотаріального провадження є юридичним фактом, який пов'язується із певними правовими наслідками.

Водночас відкриття нотаріального провадження передбачає додержання встановлених законодавством вимог.

До основних правил вчинення нотаріальних дій на стадії відкриття нотаріального провадження щодо посвідчення договору між батьками про сплату аліментів на дитину слід відносити вимоги щодо: місця вчинення нотаріальних дій; строку вчинення нотаріальних дій; встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії; встановлення кола осіб правочину; визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб; перевірки цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб; перевірки повноважень представника фізичної та юридичної особи; встановлення намірів сторін вчиняти правочин; перевірка поданих документів тощо.

Встановлення відповідності певних фактів, обставин, що мають значення для кваліфікації аліментних правовідносин та нотаріального посвідчення аліментного договору, нотаріус здійснює на підставі правової оцінки відповідних і належних документів, відомостей. Згідно з теорією нотаріального процесу йдеться про докази та доказування при вчиненні окремих нотаріальних дій, у даному разі – нотаріального посвідчення аліментного договору. Проведення нотаріусом організаційно-процесуальних дій щодо збору належних доказів та їх правової оцінки як відповідних для цілей підтвердження юридичної вірогідності (безспірності) тих чи інших фактів (доказування) є важливою складовою підготовчої стадії нотаріального процесу.

С. Я. Фурса зазначає, що докази в нотаріальному процесі – це певна формалізована інформація про існування або відсутність юридичних обставин, яка за змістом та формою може бути прийнята нотаріусом як підстава для вчинення нотаріального провадження або відмова у його вчиненні¹³. Погоджуючись із останнім визначенням, зазначимо, що, на наш погляд, важливою ознакою доказів у нотаріальному процесі є також їх безспірність, що має значення для встановлення та надання певному юридичному факту юридичної вірогідності¹⁴. Отже, на підставі даних визначень можна стверджувати, що докази являють собою сукупність формалізованих та безспірних відомостей, які виступають правовим підґрунтям для підтвердження юридичної вірогідності обставин, фактів, встановлення яких є необхідними для вчинення нотаріального провадження.

Тож підготовча стадія нотаріального провадження щодо посвідчення аліментного договору передбачає відповідну процесуальну діяльність із забезпечення кваліфікованими доказами юридично значимих фактів, які потребують оформлення нотаріальним актом.

Аналіз положень глави 7 розділу I Порядку вчинення нотаріальних дій свідчить про те, що в основному доказами для нотаріального посвідчення правочинів слугують документи¹⁵. С. Я. Фурса зазначає, що у своїй більшості доказами в нотаріальному процесі є письмові документи, що подаються особами, які беруть участь у вчиненні нотаріального провадження та які є необхідними для того, щоб нотаріус вчинив нотаріальну дію¹⁶.

Підготовча стадія нотаріального провадження щодо посвідчення аліментного договору передбачає збирання цілої низки доказів, які можуть відрізнитися за змістом та формою залежно від виду аліментного договору та необхідності підтвердження тих чи інших життєвих фактів. Адже, враховуючи передбачені СК України види аліментного договору, кожен із них характеризується різним доказовим супроводом. Зокрема, різні докази будуть подаватися нотаріусу при посвідченні, наприклад, звичайного аліментного договору, яким встановлюються періодичні платежі, договору про припинення права на аліменти взамін передачі нерухомого майна у власність утримуваній особі та договору про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати.

Тож нотаріус роз'яснює заявнику (сторонам правочину), які документи (копії), відомості мають подати особи, а також вимоги, що встановлені законом стосовно документів, які подаються нотаріусу. Зокрема, йдеться про їх відповідність таким основним критеріям, як офіційність та безспірність, що стосується як форми, так і змісту, а також додержання вимог, встановлених ст. 47 Закону України «Про нотаріат». Так, нотаріус має роз'яснити, що для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи або ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем.

Якщо ж особа не може з об'єктивних причин надати документи, вона має право звернутися до нотаріуса з проханням сприяти у їх витребуванні. Так, відповідно до ст. 46 Закону України «Про нотаріат» нотаріус має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості та/або документи повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом, але

цей строк не може перевищувати одного місяця, що є максимальним строком підготовчої стадії для нотаріального посвідчення правочину. У разі ж якщо подані документи викликають у нотаріуса сумніви, зокрема стосовно його справжності або дійсності, він може направити такий документ на експертизу (частина друга ст. 51 Закону).

За науковою класифікацією нотаріальних проваджень¹⁷, що відповідає визначеному у ст. 44 Закону України «Про нотаріат» переліку нотаріальних дій, які вчиняють нотаріуси, посвідчення аліментних договорів належить до групи нотаріальних дій, що охоплює посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності тощо)¹⁸.

Системний аналіз положень Закону України «Про нотаріат» свідчить про те, що суб'єктами, які вчиняють нотаріальні дії з посвідчення аліментних договорів в Україні, є нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) (ч. 1 ст. 34). Вчинення таких нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України в особі консула або інших посадових осіб (ч. 1 ст. 34; ст. 48), за дорученням Міністра закордонних справ України виконувати консульські функції може дипломатичне представництво України (ст. 1; п. 3)¹⁹.

Порядок вчинення нотаріальних дій відповідно до ст. 39 Закону України «Про нотаріат» встановлюється цим Законом та іншими актами законодавства України, зокрема, Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, для консульських установ – також Консульським статутом України. Утім, законодавством не встановлено чітких правил щодо нотаріального посвідчення аліментних договорів у цілому, так й посвідчення досліджуваної категорії договорів консулом, зокрема, що передбачає необхідність комплексного вивчення загальних вимог вчинення нотаріальних дій щодо посвідчення угод (правочинів) з екстраполяцією їх на специфіку посвідчення консулом аліментних договорів.

Отже, ч. 1 ст. 189 СК України встановлено, що батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені СК України.

Договір про сплату аліментів укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. У ньому мають бути зазначені розмір аліментів, способи і порядок їх виплати. Може також встановлюватися порядок індексації аліментів, відповідальність особи, зобов'язаної сплачувати аліменти, у разі виникнення заборгованості та ін. Договір підписується платником і одержувачем аліментів (або їх законними представниками).

Нотаріальне посвідчення договору здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису (ч. 2 ст. 209 ЦК України). Відповідно до ч. 1 ст. 220 ЦК України у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Розмір аліментів, який буде сплачуватися відповідно до умов договору, визначається на розсуд сторін. Найчастіше договір про сплату аліментів укладають, коли його умови більш вигідні порівняно з умовами, встановленими законом. В іншому випадку в одержувача аліментів немає інтересу в укладенні договору.

У разі, якщо розмір аліментів визначений у договорі у твердій грошовій сумі, перевірці підлягає розмір заробітної плати та (або) іншого доходу особи, зобов'язаної сплачувати аліменти. Але на практиці з визначенням складу і розміру доходів платника аліментів, як правило, виникають труднощі: він може бути нерегулярними, мінливими, одержуваним повністю або частково, у натурі або в іноземній валюті. У наші дні довідка про розмір заробітної плати з постійного місця роботи не завжди може бути об'єктивним джерелом інформації про розмір доходів.

А відтак зробити це буде важко, оскільки матеріальне та сімейне становище особи, зобов'язаної надавати утримання, й особи, яка отримує аліменти, може істотним чином змінитися, СК України передбачає, що розмір аліментів, визначений за домовленістю між сторонами, може бути з часом змінений за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного становища, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них (ст. 192). Згідно із ч. 2 ст. 7 СК України розмір аліментів може бути змінений без звернення до суду за погодженням між сторонами, оформленим у вигляді угоди про внесення змін до аліментного договору, яка підлягає нотаріальному посвідченню.

З урахуванням наведеного вище розглянемо особливості процедури нотаріального посвідчення консулом договору між батьками про сплату аліментів на дитину. Насамперед зазначимо, що порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України визначається Положенням про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2004 р. за № 1649/10248²⁰, що розроблене відповідно до Закону України «Про нотаріат», Цивільного та Сімейного кодексів України, глави XI Консульського статуту України.

Вчинення нотаріальних дій покладається на консульських посадових осіб (консул), які працюють у дипломатичних представництвах та консульських установах України.

Положенням про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України встановлено, що нотаріальні дії вчиняються у приміщенні дипломатичного представництва та консульської установи. В окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості вчинюваних нотаріальних дій, нотаріальні дії можуть

бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах території діяльності дипломатичного представництва або консульської установи, у межах консульського округу. За вчинення нотаріальних дій консули справляють консульський збір.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням дипломатичного представництва чи консульської установи України, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (удома, у лікарні тощо) із зазначенням адреси, а також часу вчинення нотаріальної дії та причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору і відшкодування фактичних витрат.

При вчиненні нотаріальних дій консул установлює особу учасників цивільних правовідносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які унеможливають будь-які сумніви щодо особи громадянина. Особа неповнолітнього до 16 років встановлюється за свідченням про народження за умови письмового підтвердження батьками (одним із батьків) особи їх дитини та своєї особи. Засвідчення справжності підпису на такій заяві консулом не здійснюється.

Якщо за фізичну особу, яка у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може власноручно підписати правочин чи інший документ, його підписує інша фізична особа, консул встановлює як особу громадянина, що бере участь у такій нотаріальній дії, так і особу громадянина, який підписався за нього. Відомості про документ (його реквізити), на підставі якого встановлюється особа, уносяться консулом до реєстру для реєстрації нотаріальних дій.

На стадії підготовки посвідчення аліментного договору консул має з'ясувати обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які є учасниками аліментного договору (ст. 44 Закону України «Про нотаріат», виходячи з того, що цивільною дієздатністю фізичної особи визнається її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання).

Якщо в консула є підстави вважати, що хтось із учасників правочину страждає на хронічний, стійкий психічний розлад, що істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною немає, консул відкладає вчинення правочину і з'ясовує, чи є рішення суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною, яке набрало законної сили. Якщо таке рішення судом не виносилось, консул повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один з органів, указаних у ст. 237 ЦПК України, які можуть звернутись до суду із заявою про визнання цієї особи недієздатною або обмежено дієздатною. У своєму листі консул пропонує повідомити його про прийняте рішення. Залежно від прийнятого цієї особою чи органом рішення консул або вчиняє нотаріальну дію, або зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді²¹.

Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ст. 203 ЦК України).

Правочини від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть бути посвідчені за умови, якщо вони вчинені за згодою піклувальника. Справжність підпису(ів) піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення правочинів від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, повинна бути нотаріально засвідчена. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо піклувальники особисто подадуть консулу заяву про згоду на посвідчення правочину. У цьому разі консул установлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, його номер, дату видачі та назву установи, що видала документ, який стверджує особу.

При укладенні договору про сплату аліментів на дитину представником консул перевіряє його повноваження. Консул зобов'язаний через Міністерство закордонних справ України перевірити за допомогою Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, дійсність довіреності на право розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами. На примірнику довіреності або її копії, що залишаються у справах дипломатичного представництва чи консульської установи, робиться відмітка про перевірку дійсності довіреності за даними Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, з обов'язковим зазначенням ідентифікаторного номера перевірки.

Щодо особливостей процедури нотаріального посвідчення консулом досліджуваного договору, то тут застосовуються норми, що містяться у п. 3 «Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій» Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, зокрема, п. 3.9. встановлено, що подружжя має право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а також є їх особистою приватною власністю²². Між подружжям (особами, які проживають однією сім'єю) можуть бути укладені договори, зокрема: про надання утримання; про припинення права на утримання за домовленістю подружжя; про розмір та сплату аліментів на дитину; про спільне проживання та ведення спільного господарства тощо.

Посвідчуючи договір про сплату аліментів на дитину, консулу необхідно враховувати, що зміст такого договору не може суперечити Цивільному кодексу України, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства (ст. 203 ЦК України).

Консули зобов'язані роз'яснити сторонам зміст і значення поданого ними проекту договору і перевірити, чи відповідає зміст посвідчуваного правочину вимогам закону та дійсним намірам сторін.

Документи, у яких викладено зміст договору про сплату аліментів на дитину, що посвідчується в нотаріальному порядку, виготовляються консулом не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах консула, а інші видаються сторонам. Усі примірники підписуються учасниками аліментного договору.

Посвідчувальний напис учиняється на всіх примірниках аліментного договору. На бажання учасників правочину кожному з них видається по одному примірнику, про що зазначається у тексті договору.

У тексті договору, перед підписом сторін, зазначається, що сторонам роз'яснено зміст ч. 4 ст. 77 СК України про те, що в разі від'їзду платника аліментів на постійне місце проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти можуть бути сплачені наперед, а також ч. 2 ст. 78 СК України, відповідно до вимог якого в разі невиконання умов договору про надання утримання консулом може бути вчинений виконавчий напис про стягнення аліментів.

Усі нотаріальні дії, учинені консулами, вносяться в реєстри для реєстрації нотаріальних дій. Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі, позначається на документах, що видаються консулом, чи в посвідчувальних написах. Запис нотаріальної дії у реєстр провадиться консулом чи іншою консульською посадовою особою або особою, яка перебуває у трудових відносинах з керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається консулом, ним підписаний та скріплені печаткою. Нотаріальна дія вважається вчиненою з моменту внесення її в реєстр для реєстрації нотаріальних дій.

Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію із посвідчення аліментного договору, долучаються до примірника самого правочину, що залишаються у справах консула.

Оригінали документів (наприклад, свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану про народження, шлюб) повертаються особам, що їх подали, а в консула залишаються їх копії (фотокопії). Копії (фотокопії) подаються заінтересованими особами або на їх прохання виготовляються консулом чи іншим працівником або особою, яка перебуває у трудових відносинах з керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України. На таких копіях консул робить напис «З оригіналом згідно», ставить дату і свій підпис, які скріплює печаткою²³.

Документи, що посвідчують особу фізичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій із посвідчення аліментного договору або їх представників, повертаються особам, що їх подали, а в реєстрі записуються найменування документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Проте невизначеними з правової точки зору є процедурні питання посвідчення консулом аліментних договорів, у яких однією зі сторін є іноземець. Так, при посвідченні аліментного договору консулом, крім норм національного законодавства, мають враховуватися і норми іноземного права держави перебування щодо змісту такого правочину. Тобто, насамперед консул має враховувати законодавство держави перебування, але для тих нотаріальних дій, після вчинення яких нотаріальні акти діятимуть на території цієї країни. При посвідченні аліментного договору консул має враховувати ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право» щодо форми правочину, ст. 32 Закону щодо змісту правочину, а також ст. 33 Закону, яка стосується сфери дії права, що застосовується до правочину²⁴.

Наприклад, при посвідченні договору про сплату аліментів на дитину під час звернення сторонам необхідно пред'явити такі документи: паспорт громадянина України для виїзду за кордон; примірник документа, який необхідно посвідчити або засвідчити; довідку про присвоєння ідентифікаційного номеру платника податків; квитанцію про сплату тарифу (залежно від консульської дії); інші документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії (свідоцтво про народження дитини, свідоцтво про шлюб тощо).

При посвідченні договорів майнового характеру до консульського відділу додатково треба подати відомості: для громадян України – прізвище, ім'я, по батькові, адреса постійного місця проживання та ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для іноземців та осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), громадянство, адресу місця проживання.

Однак на практиці консул обмежений у правових можливостях перевірити ту чи іншу інформацію, джерела якої знаходяться поза межами держави перебування, так само як і перевірити реальне виконання зобов'язань щодо утримання особи, яка знаходиться за межами держави перебування. Як виняток, можна розглядати аліментні зобов'язання, що покриваються за рахунок нерухомого майна, однак у такому разі сумнівним виглядає нотаріальне посвідчення такого договору консулом, якщо майно, яке передається для зарахування аліментних зобов'язань, знаходиться поза межами держави перебування. Адже консул не може перевірити належність іноземному громадянину права власності на такий об'єкт, наявність обтяжень щодо цього майна, можливість громадян стати власниками об'єктів нерухомості, що розташовані поза межами держави перебування. Такий договір не може бути забезпечений відповідними гарантіями вчинення виконавчого напису консулом у безспірному порядку у випадку невиконання його умов, адже, як справедливо зазначають фахівці, компетенцією щодо вирішення аліментних обов'язків у примусовому порядку в міждержавних угодах наділений лише суд²⁵.

Також потрібно звертати увагу на те, у якій країні складено довідку про доходи (заробітну плату) громадянина України. Так, довідка, складена: на території держав-учасників Гаазької конвенції від 5 жовтня

1961 р., яка скасовує вимогу про легалізацію іноземних офіційних документів (згідно з роз'ясненням Мініюсту від 4 липня 2012 р. цю Конвенцію підписали вже 100 держав), – засвідчується штампом «APOSTILLE» уповноваженим органом країни, у якій була складена, і додаткової легалізації не потребує; на території держав, для яких діє Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. або з якими Україна уклала двосторонні міжнародні договори про правову допомогу, – повинна прийматися без будь-якого підтвердження (без консульської легалізації і, відповідно, без апостиля), за винятком В'єтнаму і низки інших країн (лист Мініюсту від 11 травня 2010 р. № 26-26/291); на території інших держав – потребує консульської легалізації в іноземних дипломатичних установах України, посадові особи яких завіряють достовірність підпису і відбитку печатки в довідці своїм штампом (п. 6.3 Інструкції, затвердженої наказом МЗС від 4 червня 2002 р. № 113).

Через особливі домовленості консульська легалізація і проставлення апостиля не потрібні: для довідки, складеної на офіційному бланку податкового органу ФРН і завіреної його гербовою печаткою; сертифіката резиденції США за формою 6166.

Отже, можемо зробити такі висновки. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину дає можливість сторонам зобов'язання самостійно погоджувати найбільш прийнятні для них умови надання утримання на дитину. Договір про сплату аліментів на дитину укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. У разі невиконання сторонами вимог закону щодо нотаріального посвідчення договору він не матиме юридичної сили і вважатиметься недійсним. За таким договором неможливо застосувати примусове стягнення аліментів. За відсутності належним чином оформленого договору заінтересована особа має право вимагати стягнення аліментів тільки у судовому порядку.

Процедурі нотаріального посвідчення консулом договору між батьками про сплату аліментів на дитину притаманні ознаки комплексності, адже в процесуальній формі діяльності консула реалізуються норми матеріального права щодо встановлення договірної регулювання аліментних зобов'язань. Нормативно встановлена процедура нотаріального посвідчення консулом такого договору потребує більшої визначеності. Встановлені Положенням про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України спеціальні правила охоплюють лише незначне коло питань, пов'язаних із посвідченням аліментних договорів, та в більшості не враховують їх особливості. Водночас особливості нотаріального посвідчення консулом договору про сплату аліментів на дитину мали б одержати належне відображення в процедурних аспектах діяльності консула, зокрема, щодо з'ясування відповідності змісту та умов такого договору нормам матеріального права.

¹ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 21–22. – Ст. 135.

² Там само.

³ Андрущенко Т. С. Аліментний договір як ефективний спосіб виконання зобов'язання щодо утримання / Т. С. Андрущенко // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених: в 2 т. (м. Чернігів, 19 квітня 2012 р.). – Чернігів: Чернігівський держ. технологічний ун-т, 2012. – Т. 2: Гуманітарні науки. – С. 150.

⁴ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

⁵ Андрущенко Т. С. Особливості нотаріального посвідчення договору про утримання батьками своїх неповнолітніх дітей / Т. С. Андрущенко // Економіко-правові виклики 2012 року: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 4 листопада 2011 р.). – Л.: Нац. академія наукового розвитку, 2011. – С. 10.

⁶ Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літ., 2012. – С. 18.

⁷ Панталієнко Я. П. Процедура вчинення нотаріальних проваджень: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Я. П. Панталієнко. – К., 2010. – С. 5–6.

⁸ Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літ., 2012. – С. 18.

⁹ Фурса С. Я. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. – К.: А.С.К., 2001. – С. 360.

¹⁰ Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літ., 2012. – С. 26.

¹¹ Желіховська Ю. В. Критерії класифікації нотаріальних проваджень / Ю. В. Желіховська // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 85.

¹² Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літ., 2012. – С. 360.

¹³ Там само. – С. 230.

¹⁴ Там само. – С. 338.

¹⁵ Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 66.

¹⁶ Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літ., 2012. – С. 223.

¹⁷ Желіховська Ю. В. Критерії класифікації нотаріальних проваджень / Ю. В. Желіховська // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 86.

¹⁸ Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

¹⁹ Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383; Про Консульський статут України: Указ Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127/94 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 127. – Ст. 94.

²⁰ Наказ Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z1649-04&new=1>

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Про міжнародне приватне право : Закон України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

²⁵ Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [за заг. ред. С. Я. Фурси]. – К. : Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. – С. 276.

Резюме

Чекіта В. Г. Процедура нотаріального посвідчення консулом аліментних договорів.

У статті розглянуто процедури нотаріального посвідчення консулом аліментного договору як інструмента правового регулювання відповідних сімейних правовідносин, визначення особливостей його укладення та нотаріального провадження з його посвідчення, розробка на цій основі рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України з цих питань.

Ключові слова: сімейні правовідносини, процедура нотаріального посвідчення, нотаріальне провадження, аліментний договір, консул.

Резюме

Чекіта В. Г. Процедура нотариального удостоверения консулом алиментных договоров.

В статье рассмотрены процедуры нотариального удостоверения консулом алиментного договора как инструмента правового регулирования соответствующих семейных правоотношений, определения особенностей его составления и нотариального производства по его удостоверению, разработка на этой основе рекомендаций по усовершенствованию законодательства Украины по этим вопросам.

Ключевые слова: семейные правоотношения, процедура нотариального удостоверения, нотариальное производство, алиментный договор, алиментные обязательства, консул.

Summary

Chekyta V. The procedure of the notarial certification consul of alimony contracts.

The article is on the complex research of the procedure of the notary certification consul of an alimony contract as a tool of legal regulation of the corresponding family legal relations, definition of the special aspects of its formation and notary procedure as for its acknowledgment and based on it development of scientifically grounded recommendations as for improvement of legislation of Ukraine regarding these issues.

Key words: family legal relations, procedure of the notarial certification, notary procedure, alimony contract, alimentary debt, consul.